

Maria Witek, Waldemar Witek (BDZ Szczecin)

BUDOWNICTWO ADMINISTRACJI LEŚNEJ W GMINIE SŁAWNO

1. Wprowadzenie

Obszar Rejencji Koszalińskiej charakteryzował się bogactwem lasów stanowiących od około 11% do 38% powierzchni poszczególnych powiatów (Michealis 1986: 119). Z uwagi na warunki glebowo-klimatyczne dominowały sosny (około 80% drzewostanu), szczególnie wzdłuż piaszczystych dolin rzecznych i gliniastych moren. Drewno cieszyło się niesłabnącym popytem; stałymi odbiorcami były m.in.: fabryka zapalek w Sianowie, słupski przemysł meblarski i rolniczy, liczne tartaki (w tym w Sławnie), kolejnictwo i kopalnie.

W okresie międzywojennym tereny leśne w powiecie sławińskim (łącznie z obecnymi gminami Sianów i Polanów) stanowiły około 22% ogólnej powierzchni (Michaelis 1986: 119). Zdecydowana większość lasów (około 65%) należała do właścicieli prywatnych, a ich obszar – w obrębie danego majątku – wynosił od kilkuset do przeszło 3000 hektarów. Lasami szlacheckimi fachowo zarządzała profesjonalna kadra leśniczych dbająca o ich użytkowanie zgodnie z wielowiekową tradycją. Niewielkie parcele leśne – zwykle od 1 ha do 10 ha – były również w posiadaniu gospodarstw chłopskich i stanowiły naturalne źródło pozyskiwania drewna na potrzeby własne.

Pozostała część terenów leśnych stanowiła zasób państwowy i komunalny. Lasami państwowymi administrowały – obszarami liczącymi z reguły powyżej 4000 ha – urzędy leśne z podległymi im rewirami leśnymi. Do najważniejszych zadań administracji lasów państwowych należało prowadzenie planowej gospodarki leśnej, szczególnie w zakresie pozyskiwania drewna oraz prowadzenia szkółek i nowych nasadzeń, a także określanie terenów łowieckich i limitów odstrzału zwierzyny. Z kolei lasy komunalne, przynależne do poszczególnych miast w powiecie sławińskim, liczyły od około 300 do 900 hektarów, prowadziły podobną gospodarkę leśną, ale część terenów – głównie łowieckich – była wydzierżawiana.

Podobną strukturę własności terenów leśnych można odnotować również na obszarze obecnej gminy Sławno. Największe lasy prywatne wchodziły w skład majątków w: Żukowie

(*Suckow*) – 3269 ha (własność księcia von Hohenzollern-Sigmaringen), Krągu (*Krangen*) – 1109 ha i Tychowie (*Wendisch Tychow*) – 718 ha (Michaelis 1986: 119). Lasy chłopskie stanowiły znaczniejszy odsetek ogólnego arealu w takich wsiach, jak Boleszewo (*Rötzenhagen*) i Wrześnica (*Freetz*).

Lasy państwowe na tym terenie podlegały urzędowi leśnemu w Starym Krakowie (*Alt Krakow*) i obejmowały łącznie 4175 hektarów podzielonych na sześć rewirów leśnych (Michaelis 1986: 120–122) z własnymi zabudowaniami, w tym: Borzyszkowiec (*Renkenhagen*), Pątnowo (*Wolfshagen*), Przemysławie (*Wilhelmshorst*), Radosław (*Coccejendorf*). W latach 1910–1945 nadleśniczymi byli: Rehfeld, Schade, Hans Dietrich Dageförde i Rolf Meyer. Pozyskiwano około 26000 metrów sześciennych drewna i zalesiano rocznie około 40 hektarów, zaś tereny łowieckie cechowała duża różnorodność zwierzyny.

Las miejski Sławna liczył łącznie 1017 hektarów; infrastrukturę stanowiły dwa budynki dla robotników leśnych, a tereny myśliwskie wydierżawiano właścicielowi fabryki Schau-Chemnitz (Michaelis 1986: 124).

Po 1945 roku wszystkie tereny leśne zostały upaństwowione, a lasy w obrębie obecnej gminy Sławno wchodziły w skład trzech nadleśnictw: Stary Kraków i Nowy Kraków – utworzone na miejscu dawnych urzędów leśnych i lasów miejskich, Żukowo – powstałe na obszarze lasów majątku rodziny Hohenzollern-Sigmaringen w Żukowie.

W dniu 01.01.1976 roku powołano Nadleśnictwo Sławno utworzone z trzech wyżej wymienionych nadleśnictw, które od tej chwili przemianowano na obręby leśne¹. Powierzchnia Nadleśnictwa Sławno wynosi 24717,96 hektarów i jest podzielona na 16 leśnictw oraz gospodarstwo szkółkarsko-nasienne². Na obszarze gminy Sławno tereny leśne stanowią około 40% ogólnej powierzchni, a istniejące tu leśnictwa należą do obrębu Żukowo i Stary Kraków, np.: Emilianowo³ (Borzyszkowiec), Janiewice (Chomic), Krakowiany (Przemysławie), Pątnowo, Wrześnica (Głuche), Żukowo (Gwiazdówko).

Przedmiotem niniejszego artykułu jest typologia i analiza form architektonicznych historycznego budownictwa związanego z gospodarką leśną, w tym obiektów funkcjonujących w strukturze administracji leśnej, budynków, zagród i domów po prywatyzacji oraz innych budynków zaadaptowanych na leśniczówki (Tabela 1). Podstawę

¹ Na końcu opracowania zamieszczono słowniczek związany ze strukturą administracyjną Lasów Państwowych.

² Informacje uzyskane od Nadleśnictwa Sławno.

³ Z uwagi na lokalizację osad leśnych (leśniczówek) poza granicami, poszczególne leśnictwa miały nazwy własne. Nazwy leśnictwa i adresy leśniczówek w ramach Nadleśnictwa Sławno zamieszczono na końcu opracowania.

opracowania stanowią badania terenowe⁴ wsparte literaturą historyczną do badanego regionu⁵, materiałami kartograficznymi⁶ oraz kwerendą archiwalną⁷.

Budownictwo związane z gospodarką leśną, zwłaszcza w lasach państwowych, podlegało uregulowaniom prawnym i nadzorowi administracyjnemu. Znany jest projekt zagrody leśnictwa (leśniczówki) opracowany w 1781 roku przez budowniczego krajowego Wiedeburga przeznaczony dla wszystkich wschodnich prowincji państwa pruskiego (Helmigk 1938: 53). Od XIX wieku w nadleśnictwach państwowych prowadzone były księgi budowlane z dokumentacją techniczną przygotowywaną przez Królewski Urząd Budowlany, a inwestycje były nadzorowane przez uprawnionego urzędnika. Prace budowlane wykonywali z reguły wynajęci rzemieślnicy (cieśle i murarze) przy pomocy robotników leśnych, a materiały pozyskiwano częściowo z własnych zasobów leśnych.

2. Nadleśnictwa

2.1. Żukowo (*Suckow*) – zagroda nadleśnictwa (czwarta ćwierć XIX wieku)

Lasy wokół Żukowa wchodziły zawsze w skład dóbr szlacheckich. Według niepotwierdzonych danych w połowie XVIII wieku we wsi była ryglowa leśniczówka. Z chwilą przejęcia klucza majątków przez książąt Hohenzollern-Sigmaringen (1872–1873, za zasługi w wojnie prusko-francuskiej) zorganizowano i pobudowano również leśnictwa oraz gajówki. Lasy książęce liczące 3269 ha obejmowały zwarty obszar od doliny rzeki Wieprzy (na północy) po granicę powiatu miastecckiego (od wschodu i południa) i były największym kompleksem leśnym w powiecie sławieńskim pozostającym w rękach prywatnych. Tak duży zespół leśny podlegał określonym zasadom gospodarki leśnej; m.in. w lasach powyżej 1000 hektarów dopuszczalny wyręb z hektara wynosił od 4 do 6 m³. W Żukowie mieściła się siedziba nadleśnictwa oraz leśnictwo z podległą gajówką w Mirocicach (pow. miasteczki) i domem robotników leśnych w Żukówku; w okolicznych wsiach działały leśniczówki (Köpke

⁴ W 2003 roku rozpoznano cały obszar gminy Sławno w ramach Studium Krajobrazu Kulturowego; w latach 2003–2005 autorzy opracowywali karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa dla najcenniejszych budynków administracji leśnej w ramach dokumentacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; w 2005 roku wykonano dodatkowy serwis fotograficzny oraz opisy i rysunki.

⁵ M.in. na podstawie dwutomowej monografii powiatu sławieńskiego opracowanej pod redakcją Manfreda Vollaacka (1986; 1989).

⁶ Mapy powiatu sławieńskiego z lat 1836–1837 [Urnesstischblätter (Topographische Karten) 1836–1837, Staatsbibliothek Berlin, syg. 729] oraz 1934–1935 [Topographische Karte 1:25000 (Messtischblatt) – Nr 1565: Grupenhagen, Nr 1566: Pesst, Nr 1665: Karwitz, Nr 1666: Schlawe. Berlin 1934–1935].

⁷ W Archiwum Państwowym w Szczecinie znajdują się poszyty Urzędu Domenalno-Rentowego w Darłowie z informacjami o remontach budynków związanych z leśnictwami. W Nadleśnictwie Sławno znajduje się kilka, nieskatalogowanych teczek (*Baubestandsbuch in der Oberförsterei Alt Krakow*) sprzed 1945 roku z dokumentacją techniczną do poszczególnych budynków.

1989: 1222). W latach 20. XX wieku nadleśniczym (dyrektorem) był Hermann Noth, a od 1935 roku Zimmermann.

Zagroda nadleśnictwa została wzniesiona w czwartej ćwierci XIX wieku, na tzw. surowym korzeniu, a poszczególne budynki są datowane. Zespół ulokowano po południowo-wschodniej stronie wsi (i majątku) Żukowo, na skraju niewielkiego kompleksu leśnego (*Ziesigwald*) przy alei do podwórze folwarcznego. Brak informacji źródłowych o architektach lub budowniczych, ale można przypuszczać, że korzystano z miejscowych cieśli i murarzy, a budulec pozyskano z własnej cegielni i tartaku. Na mapie topograficznej wsi z 1935 roku odnotowana jest czterobudynkowa zagroda nadleśnictwa (*Ober Förster*) z ogrodem oraz niewielkim lasem od zachodu. Na zrekonstruowanym planie (z lotu ptaka) wsi szlacheckiej Żukowo (według stanu z lat 40. XX wieku) schematycznie zaznaczono nadleśnictwo z nazwiskiem nadleśniczego (Zimmermann) oraz przyległym lasem (*Ziesigwald*) i alejami prowadzącymi do wsi (Köpke 1989: 1221).

Po 1945 roku zachowana została historyczna struktura administracji leśnej z Nadleśnictwem Żukowo (od 1953 roku nadleśniczym był Andrzej Różycki) i pierwotną funkcją poszczególnych budynków. W 1976 roku Żukowo włączono do Nadleśnictwa Sławno, a obecnie zagroda stanowi własność prywatną.

Zagroda nadleśnictwa (Nr 31) ulokowana jest na niewielkim wyniesieniu terenu, oddalona o około 80 m na północ od drogi Żukowo–Łętowo. Czworoboczna działka siedliskowa ze zwartą (zamkniętą) zabudową wygradzona jest płotami sztachetowymi. Układ przestrzenny nawiązuje do dużych zagród chłopskich. Na froncie podwórze posadowiony jest dom nadleśniczego, w zachodniej części podwórze znajduje się budynek inwentarsko-magazynowy, w części północnej ustawiony jest niewielki budynek chłodni. Wzdłuż wschodniego boku ulokowano drewnianą stodołę. Przed frontem domu mieszkalnego rośnie kilka okazałych daglezi, w głębi rozplanowano ogród. Po północnej stronie zagrody znajduje się niewielki warzywnik i sad, po stronie zachodniej aleja świerkowa łącząca się z aleją dębową wiodącą do historycznego podwórze folwarcznego.

Dom nadleśniczego wzniesiony został w latach 1872–1873 (datę umieszczono na wiatrowskazie oraz belce więźby dachowej), a metrykę budynku potwierdzają: typ materiału ceglano, konstrukcja stropów, sklepień i więźby dachowej oraz elementy stolarki. Pierwotnie było to mieszkanie nadleśniczego połączone z kancelarią. Po 1945 roku obiekt na bieżąco remontowano, w 2001 roku wymieniono pokrycie dachowe (łupek zastąpiono blachodachówką), zaadaptowano część poddasza na cele mieszkalne. Forma architektoniczna

i rozplanowanie wnętrza nawiązuje do niewielkich obiektów podworskich, np. domów rządców oraz dworów.

Ściany budynku wzniesiono z cegły ceramicznej o wiązaniu krzyżowym, z ceglanyimi lizenami. Ganek frontowy wykonano w konstrukcji drewnianej (częściowo odeskowany), przeszklony i ażurowy. Stropy są drewniane, belkowo-gliniane, wyprawione na gładko; nad piwnicą zastosowano stropy ceramiczne – kolebkowe i odcinkowe. Więźba dachowa jest drewniana, o konstrukcji krokwiowo-płatwiowo-kleszczowej ze ścianką kolankową. Na uwagę zasługują ozdobnie profilowane końce krokwi i płatwi. Pokrycie dachu stanowi współczesna blachodachówka. Wewnątrz położono podłogi deskowe oraz parkiety dębowe. Schody są drewniane i ceramiczne – do piwnicy. Zachowała się historyczna (sprzed 1945 roku) stolarka okienna o konstrukcji skrzynkowej. Przeważają okna czteroskrzydłowe, dzielone ozdobnie opracowanym krzyżem. Drzwi zewnętrzne (historyczne) są dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, z naświetlem i nadświetlem, z ozdobnie opracowanymi płycinami oraz oryginalnymi okuciami.

Budynek założony został na planie regularnego prostokąta o wymiarach 2350 x 1250 cm. Pośrodku ściany południowej ustawiono drewniany ganek o wymiarach 550 x 230 cm. Rozplanowanie wnętrza nie wykazuje cech wtórnych, charakteryzuje się podziałem na część reprezentacyjną, mieszkalno-użytkową i biurową. Jest to układ dwu- i półtraktowy, ze wzdłużnym (nieprzelotowym) korytarzem. W trakcie frontowym znajdują się cztery duże pokoje, a w trakcie tylnym (podwórzowym): kuchnia, sień z klatką schodową, łazienka, dwa pokoje oraz kancelaria. Jest to budynek parterowy, częściowo podpiwniczony, nakryty spłaszczonym dachem dwuspadowym z użytkowym poddaszem podwyższonym o ściankę kolankową. Wszystkie elewacje zachowały pierwotną kompozycję, wystrój architektoniczny oraz kolorystykę (odkrytego) muru ceglanoego. Elewacja frontowa jest 8-osiowa, symetryczna, opięta ceglanyimi lizenami i zaakcentowana drewnianym gankiem. Otwory okienne i drzwiowe ujęte są ceglanyimi nadprożami i skośnymi parapetami.

W skład zagrody nadleśniczego wchodzi jeszcze trzy historyczne budynki gospodarcze, przy czym dwa z nich zachowały pierwotną formę architektoniczną.

Budynek inwentarsko-magazynowy wzniesiony został na przełomie XIX/XX wieku, być może na miejscu wcześniejszego (drewnianego) obiektu; na kalenicy umieszczony jest wiatrowskaz (przeniesiony z domu mieszkalnego) z datą 1873. Pierwotnie był to wielofunkcyjny budynek inwentarski (obora, stajnia, chlew) z częścią magazynową. Jest to budynek murowany, parterowy, niepodpiwniczony, nakryty wysokim dachem dwuspadowym

z obszernym poddaszem składowym, o pierwotnej kompozycji i wystroju elewacji z elementami historycznej stolarki, a także o historycznym rozplanowaniu wnętrza.

Budynek chłodni przeznaczonej do przechowywania upolowanej zwierzyny zbudowano również w tym samym czasie. Jest to niewielki, jednonętorny obiekt, murowany, parterowy, nakryty płaskim dachem dwuspadowym, o jednoosiowych elewacjach. Szczyty ujęte są drewnianymi (ażurowymi) wywietrznikami i zaakcentowane snycerską obróbką końców więźby dachowej.

2.2. Stary Kraków (*Alt Krakow*) – budynek nadleśnictwa (czwarta ćwierć XIX wieku)

Według źródeł archiwalnych⁸ już w 1822 roku w Starym Krakowie prowadzono prace budowlane przy dawnym budynku służby leśnej, nadzorowane przez budowniczego Schaffera. Na mapie z 1892 roku odnotowano Nadleśnictwo (*Oberförsterei*). Była to trzybudynekowa zagroda rozplanowana między szosą, rzeką i drogą do młyna. W latach 30. XX wieku nastąpiła zmiana struktury administracyjnej i przemianowano Nadleśnictwo Stary Kraków na Urząd Leśny (*Forstamt*), który obejmował 4158 ha (w tym 3848 ha zwartego lasu). Ten kompleks leśny był podzielony na sześć rewirów (*Revierförsterein*): Pątnowo, Borzyszkowiec (Emilianowo), Masłowice, Chudaczewko, Przemysławie (Krakowiany), Radosław i leśnictwo miejskie (Międzylesie). Obok zabudowań Urzędu Leśnego nad brzegiem Wieprzy rósł zabytkowy (tysiącletni – jak określały to źródła) dąb *Barteleiche* (Borchman 1989: 810).

Zespół dawnego nadleśnictwa (nr 14) zlokalizowany jest w sąsiedztwie rzeki Wieprzy, bezpośrednio po zachodniej stronie drogi Sławno–Jarosławiec. Na froncie parceli – kalenicą do drogi – posadowiony jest budynek mieszkalny, a w głębi podwórza znajduje się wielofunkcyjny budynek gospodarczy (inwentarsko-składowy) o konstrukcji murowano-drewnianej wzniesiony w czwartej ćwierci XIX wieku i przebudowany w latach 30. XX wieku. Północno zachodnią część działki zajmuje niewielki park założony w pierwszej połowie XIX wieku, o swobodnej kompozycji i mieszanym drzewostanie (dęby, buki, lipy, świerki).

Budynek nadleśnictwa wzniesiony został w czwartej ćwierci XIX wieku, o czym pośrednio świadczą źródła kartograficzne i cechy formalne. Forma architektoniczna oraz rozwiązania konstrukcyjne są zbliżone do innych (murowanych) i datowanych obiektów administracji leśnej na obszarze dawnego powiatu sławieńskiego. Część wyposażenia

⁸ Urząd Domenalno-Rentowy w Darłowie, syg. 82, Archiwum Państwowe w Szczecinie (Betreffend die Reparatur alten Forst Dienst Gebäude 1822–1823).

budynku (np. stolarka i schody) pochodzą z okresu międzywojennego, co można wiązać z ówczesnymi zmianami organizacyjnymi w ramach urzędu leśnego. Po 1945 roku budynek pełnił nadal funkcje administracyjno-mieszkalne Nadleśnictwa Stary Kraków, a po włączeniu go w strukturę Nadleśnictwa Sławno (po 1976 roku) i remoncie wnętrza jest to w całości budynek mieszkalny, wielorodzinny.

Ściany są murowane z cegły ceramicznej (maszynowej), o wiązaniu krzyżowym, nietynkowane, a otwory okienne i drzwiowe opracowane ceglany (prostymi i odcinkowymi) nadprożami. W pomieszczeniach zastosowano stropy drewniane, belkowo-gliniane, wyprawione na gładko, a nad piwnicą ceramiczne sklepienia kolebkowe. Zachowała się pierwotna więźba dachowa – krokwiowo-jętkowa z podwójnymi stolcami. Końce krokwi i płatwi są ozdobnie profilowane. Pokrycie wszystkich połaci dachowych stanowi ceramiczna dachówka karpiówka. Podłogi we wnętrzach są deskowe, a w korytarzu pozostawiono historyczną terakotę. Schody zewnętrzne są jednobiegowe kamienne (przy tarasie północno zachodnim z ceglana schodkową balustradą), a wewnętrzne – drewniane, policzkowe, dwubiegowe z płycinową (pełną) balustradą. W budynku zachowała się – w większości – dawna (sprzed 1945 roku) stolarka drzwiowa i okienna. Drzwi zewnętrzne są 2-skrzydłowe, ramowo-płycinowe z naświetlami i nadświetlami, zaś drzwi wewnętrzne o zróżnicowanych formach i konstrukcji. Dominują okna skrzynkowe, 4- i 6-skrzydłowe ze szczeblinami w dolnych kwaterach.

Budynek założony został na planie nieregularnego wieloboku o kształcie zbliżonym do leżącej litery „T”. Korpus w kształcie prostokąta ma wymiary 1500 x 1400 cm, a skrzydło północno zachodnie, z obszernym tarasem i schodami, ma wymiary 600 x 1650 cm. Pośrodku szczytu południowo wschodniego wyprowadzony jest ryzalit (250 x 800 cm). Rozplanowanie wnętrza uległo częściowemu przekształceniu; pierwotnie mieszkania znajdowały się w obrębie korpusu i na II kondygnacji, zaś część administracyjna ulokowana była w skrzydle północnym. Przyziemie budynku ma układ dwu- i półtraktowy ze wzdłużnym korytarzem i mieszkaniami po obu stronach.

Budynek charakteryzuje się wyraźnie rozczłonkowaną bryłą z odrębnymi dachami nad każdą częścią; korpus i skrzydło północne nakryte są wysokimi dachami 2-spadowymi. Jest to budynek parterowy z dwukondygnacyjnym skrzydłem i klatką schodową, podpiwniczony, z użytkowym (w tym mieszkalnym) poddaszem.

Wszystkie elewacje zachowały pierwotną, w większości symetryczną kompozycję oraz wystrój oparty na jednorodnej fakturze i kolorystyce ceglanego muru z gzymsami.

3. Leśnictwa – Leśniczówki

3.1. Ugacie (*F. Ujatzthal*) – leśniczówka (pierwsza ćwierć XIX wieku)

Osada Ugacie była historycznie związana z majątkiem Kosierzewo, w którym lasy stanowiły około 1/3 ogólnej powierzchni gruntów. W okresie międzywojennym liczyły 444 hektarów. Dobrze zagospodarowane lasy kocierzewskie (Görlitz 1989: 981) odznaczały się także zasobnymi rewirami zwierzyny łownej. Rocznie pozyskiwano od 2000 do 2500 m³ drewna na cele przemysłowe, opał i cele użytkowe. W latach 1918–1940 nadleśniczym w majątku Kosierzewo był wybitny fachowiec – Gustav Saeume. Główny strażnik leśny, Hans Manske, mieszkał w Ugaciach.

W latach 30. XX wieku osada leśna Ugacie składała się z leśniczówki, tartaku i dwóch domów robotników leśnych z czterema mieszkaniami.

Leśniczówka wzniesiona została na początku XIX wieku i przebudowana w pierwszej ćwierci XX wieku. Powstanie leśniczówki należy wiązać z przejściem w 1797 roku majątku Kosierzewo przez rodzinę von Bonin, która przystąpiła do nowej organizacji zarządzania dobrami. Datowanie budynku oparto przede wszystkim na analizie formy architektonicznej i konstrukcji, z widocznymi fazami przebudowy. O wczesnodziewiętnastowiecznej metryce budynku świadczą: szkieletowana konstrukcja ścian (na jeden poziom rygli), rytmiczny układ słupów (zagęszczony przy oknach), elementy więźby dachowej o ręcznej obróbce. Brak informacji o budowniczych leśniczówki; należy przypuszczać, że została wybudowana przez miejscowych cieśli (być może z majątku) w typie wiejskiej chałupy. W pierwszej ćwierci XX wieku leśniczówka została przebudowana i zmodernizowana. Przede wszystkim zagospodarowano część poddasza na cele mieszkalne, wyprowadzono facjatę w połaci południowo-wschodniej, wzmocniono konstrukcje więźby dachowej, wymieniono część stolarki i dostawiono ganek. Po 1945 roku obiekt został przejęty przez Nadleśnictwo w Sławnie, ale nie pełnił funkcji leśniczówki; był to dom mieszkalny robotników leśnych. W 2004 roku budynek został zaadaptowany na Ośrodek Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, a w dawnej leśniczówce urządzono izbę edukacyjno-muzealną „Leśna Chata”.

Leśniczówka (osada Ugacie) zlokalizowana jest przy śródleśnej drodze z Pomiłowa do Kwasowa⁹. Historyczna działka siedliskowa uległa częściowemu zatarciu – pierwotnie była to trzybudynekowa zagroda, rozplanowana w kształcie podkowy. Leśniczówka posadowiona została na froncie parceli, zorientowana szczytem do drogi, przy której rosną okazałe świerki i zabytkowy dąb.

⁹ W sensie administracyjnym budynek jest przypisany do Kwasowa nr 40.

Budynek osadzony jest na kamiennie-ceglanej podmurówce. Ściany wykonano w konstrukcji szkieletowej (ryglowej) z drewna dębowego, z glinianym (strychułowym) i ceglanym wypełnieniem, a pola międzyryglowe zostały otynkowane i pobielone. Ściany wewnętrzne mają analogiczną konstrukcję, ale o zróżnicowanym wypełnieniu i wykończeniu – w tym tynki i boazerie. Stropy są drewniane, belkowo-gliniane, wyprawione na gładko, a na poddaszu stropy są belkowo-nagie. Więźba dachowa jest drewniana, historyczna, o konstrukcji krokwiowo-jętkowej z płatwiami pośrednimi i podwójnymi podporami stolcowymi. Pokrycie wszystkich połaci dachowych stanowi cementowa dachówka zakładkowa (XX-wieczna z cegielni w Słupsku). Podłogi są deskowe, a w korytarzu i dawnej kuchni posadzki ceglane. Schody na poddasze są jednobiegowe, drewniane, policzkowe. Pierwotne drzwi frontowe zostały zamurowane na początku XX wieku. Obecnie w tym miejscu osadzone jest okno. Drzwi zewnętrzne są 2-skrzydłowe, ramowo-płycinowe z naświetlami, zaopatrzone w pierwotny zamek, antabę i klapkę na pocztę. Drzwi wewnętrzne są 1-skrzydłowe, płycinowe, zaopatrzone w zamki puszkowe z ozdobnymi szyldzikami i antabki. Okna w większości są historyczne, ościeżnicowe, 2-skrzydłowe, dzielone żłobkowanymi słupkami i szczeblinami; część okien posiada 2-skrzydłowe, deskowe okiennice.

Budynek założony został na planie prostokąta, o wymiarach 1340 x 830 cm. Pośrodku ściany północno zachodniej ustawiony jest drewniany ganek – weranda. Rozplanowanie wnętrza nie wykazuje cech wtórnych i zostało ostatecznie ukształtowane w trakcie remontu budynku w pierwszej ćwierci XX wieku, ale przy zachowaniu pierwotnego układu pomieszczeń, tj. mieszkanie leśniczego z kancelarią na parterze, a na poddaszu pokoje gościnne (dla myśliwych). Jest to układ dwutraktowy, symetryczny, z sienią i kuchnią na osi krótkiej oraz pokojami (i kancelarią) w obu traktach. Tego typu rozplanowanie jest charakterystyczne dla wiejskich chałup. Z historycznego wyposażenia zachowały się elementy stolarki, piece kaflowe ~~piece~~ oraz dwa kominy z wędzarniami w przyziemiu. Budynek nakryty jest wysokim dachem naczółkowym z facjatą umieszczoną asymetrycznie w połaci południowo wschodniej, a w przestrzeni poddasza wydzielona została część mieszkalna z trzonem kuchennym i piecami. Wszystkie elewacje zaakcentowane są rytmiczną i skontrastowaną szachownicą ryglowej konstrukcji ścian przy zachowaniu symetrii podziałów osiowych.

3.2. Chomic / Kozdrówko (*F. Sandhof*) – leśniczówka (1893 rok)

Osada leśna Kozdrówko (*F. Sandhof*) założona została po 1872 roku, tj. z chwilą nabycia okolicznych dóbr ziemskich przez księżąt Hohenzollern-Sigmaringen. W skład dóbr

książęcych wchodziły również liczne kompleksy leśne administrowane przez nadleśnictwo w Żukowie oraz kilka leśnictw – łącznie 3269 hektarów. Według przekazów kartograficznych z końca XIX wieku i 1935 roku leśniczówka (*Sandhof*) była jednodworczą osadą w Lesie Janiewickim ulokowaną po północnej stronie jeziora Chomic (Chomicz). W 1931 roku po sprzedaży i parcelacji majątków Hohenzollern-Sigmaringen, lasy pozostały nadal własnością księżęcą. W owym czasie leśniczym w Kozdrówku był Helmut Schonert (Krause 1989: 931).

Leśniczówka wybudowana została w czwartej ćwierci XIX wieku, być może w 1893 roku, o czym świadczy inskrypcja na cegle w ścianie szczytowej. Datowanie obiektu potwierdza także forma architektoniczna i elementy konstrukcyjne (ceglane ściany, drewniano-gliniane stropy oraz ceramiczne sklepienia w piwnicy). Budynek wzniesiono od jednego rzutu, w typie chałupy wiejskiej, z wolnostojącą zabudową gospodarczą.

Po 1945 roku osada leśna nosiła nazwę własną Białkowo, a następnie Kozdrówko i pełniła funkcję gajówki (ośrodek myśliwski) w ramach leśnictwa Janiewice i Nadleśnictwa Żukowo. Po zmianach administracyjnych w latach 70. i 90. XX wieku osadę Kozdrówko przyłączono do wsi Chomic (w ramach sołectwa Janiewice), a w dawnej leśniczówce utworzono siedzibę Leśnictwa Janiewice, które weszło w skład Nadleśnictwa Sławno.

Zagroda leśnictwa (Chomic nr 3) położona jest w północnej części osady, ulokowana około 200 m na wschód od drogi do Janiewic, w sąsiedztwie jeziora Janiewickiego i niewielkiego strumienia. W skład zabudowy zagrody wchodzi: leśniczówka posadowiona w południowej części podwórza oraz budynek gospodarczo-mieszkalny (obiekt po całkowitej modernizacji).

Ściany leśniczówki są murowane z cegły ceramicznej (o wiązaniu krzyżowym), nietynkowane, osadzone na cokole z kamienia łamanego. Stropy są drewniano-gliniane z deskowym pułapem, tynkowane na gładko, a w piwnicy sklepienia kolebkowe z gurtami. Więźba dachowa jest drewniana, pierwotna o konstrukcji krokwiowo-jętkowej z podwójnymi podporami stolcowymi. Pokrycie dachu stanowi blachodachówka. Stolarka okienna i drzwiowa jest współczesna, ale osadzona w pierwotnych otworach, ujętych odcinkowymi nadprożami.

Budynek założony został na rzucie regularnego prostokąta o wymiarach 1440 x 980 cm. Front zwrócony jest w kierunku jeziora. Pośrodku ściany frontowej ustawiono współczesny ganek z przyległym tarasem. Rozplanowanie wnętrza nie wykazuje istotnych cech wtórnych. Zachowany został układ dwutraktowy z przelotową i asymetryczną sienią na osi krótkiej budynku. Jest to budynek parterowy, częściowo podpiwniczony, z użytkowym (mieszkalnym) poddaszem, nakryty wysokim dachem 2-spadowym. Wszystkie elewacje

zachowały pierwotną (regularną) kompozycję osiową, o jednorodnym wystroju, opartym na ceglanej fakturze i kolorystyce ścian ze schodkowym gzymsem koronującym.

3.3. Borzyszkowiec (*F. Renkenhagen*) – leśnictwo Emilianowo (czwarta ćwierć XIX wieku – pierwsza ćwierć XX wieku)

Leśnictwo na terenie wsi Borzyszkowo powstało prawdopodobnie w drugiej połowie XIX wieku i wchodziło w skład Nadleśnictwa Stary Kraków (Walasek, Witek 2003: 41). Leśniczówkę ulokowano po południowo wschodniej stronie wsi, na obszarze tzw. *Renkenhagen Land*, przy śródleśnej drodze. Pierwotnie była to 2-budynkowa zagroda, rozbudowana na początku XX wieku. W owym czasie¹⁰ zagroda składała się z murowanego domu mieszkalnego, dwóch ryglowych budynków gospodarczych (stajnia i stodoła), ryglowej ubikacji i studni, a poza podwórzem ulokowany był piec chlebowy. W latach 1920–1929 poszczególne obiekty w zagrodzie leśnictwa zostały przebudowane – przedłużono dom mieszkalny i budynek inwentarski. W owym czasie, po zachodniej stronie drogi do Borzyszkowca powstało dwuzagrodowe wybudowanie robotników leśnych.

Obecna zagroda leśnictwa Emilianowo (nr 3) zachowała historyczną kompozycję zabudowy o kształcie zbliżonym do „podkowy”, z otwarciem od południa. Na froncie podwórza, szczytem do drogi, posadowiony jest murowany, dwufazowy dom mieszkalny (leśniczówka), nakryty dachem 2-spadowym, o pierwotnej kompozycji i wystroju elewacji. Obiekt wzniesiony został w czwartej ćwierci XIX wieku i rozbudowany około 1920 roku. Z boku podwórza ulokowany jest budynek inwentarski, murowany z odeskowanym poddaszem i szczytami. Nakryty jest dachem 2-spadowym. Budynek ma formę architektoniczną typową dla obiektów gospodarczych wznoszonych w latach 20. XX wieku. W głębi siedliska znajduje się szkieletowa, odeskowana stodoła. Jest to obiekt o XIX-wiecznej metryce, ale znacznie zmodernizowany.

3.4. Przemysławie (*F. Wilhelmshorst*) – leśnictwo Krakowiany (4. XIX wieku – 1930 rok)

Osada śródleśna Przemysławie położona jest na „półenklawie leśnej”, oddalona około 1,5 km na południowy wschód od Starego Krakowa. Osada powstała w XIX wieku jako wybudowanie Starego Krakowa, a nazwa *Wilhelmshorst* dotyczy obecnego leśnictwa Krakowiany (Walasek, Witek 2003: 97). Należy przypuszczać, że leśnictwo (i leśniczówka) powstały w drugiej połowie XIX wieku, o czym świadczy ryglowa stodoła, zachowana w obrębie zagrody leśnej. Leśnictwo Krakowiany (*F. Wilhelmshorst*) wchodziło w skład

¹⁰ Opis na podstawie analizy historycznej dokumentacji technicznej dostępnej w Nadleśnictwie Sławno.

Nadleśnictwa, a następnie Urzędu Leśnego w Starym Krakowie. W latach 30. XX wieku leśniczym rewirowym był Georg Bartsch. W końcu XIX wieku zabudowania leśnictwa Krakowiany miały formę czterobudynkowej zagrody, a piąty budynek (być może piec chlebowy) posadowiony był poza podwórzem. Około 1930 roku po reorganizacji administracji leśnej, powstały nowe budynki w obrębie leśnictwa, tj. leśniczówka, budynki gospodarcze oraz dwa tzw. dwojaki dla robotników leśnych.

Obecna zagroda leśnictwa Krakowiany zachowała historyczną kompozycję i strukturę zabudowy. Najstarszym elementem zabudowy jest XIX-wieczna, ryglowa stodoła, posadowiona z boku podwórza – obecnie częściowo zmodernizowana.

Leśniczówka to obiekt o oryginalnej formie architektonicznej wzniesiony w 1930 roku. Jest to budynek murowany i tynkowany, nakryty wysokim dachem 2-spadowym z dachówkowym pokryciem, o pierwotnej kompozycji elewacji z oknami zaopatrzonymi w okiennice. W szczycie zachowany jest datownik (1930). W głębi podwórza ulokowany jest murowano-drewniany budynek inwentarski nakryty wysokim dachem 2-spadowym z tzw. wolim okiem. Obiekt wybudowany został około 1930 roku. W skład zagrody wchodzi jeszcze drewniany budynek magazynowo-składowy oraz niewielka, wolnostojąca piwnica na sadzonki.

3.5. Pątnowo (*F. Wolfshagen*) – leśniczówka (1935 rok)

Historyczna wieś Pątnowo (*Wolfshagen*) położona na wschód od Starego Jarosławia, wzmiankowana była w spisach wsi zniszczonych podczas wojny 30-letniej (Mielke 1989: 806). W XIX wieku powstała tutaj osada leśna (leśniczówka), która przejęła nazwę zaginionej wsi *Wolfshagen*. W tym czasie leśnictwo Pątnowo wchodziło w skład Nadleśnictwa Stary Kraków, następnie podlegało Urzędowi Leśnemu. W latach 30. XX wieku leśniczym był Ulrich Kraefft.

Według przekazów kartograficznych i archiwalnych leśnictwo w Pątnowie jest wzmiankowane w czwartej ćwierci XIX wieku. W owym czasie¹¹ była to czterobudynkowa zagroda o nieregularnej kompozycji i zróżnicowanej skali obiektów. Na froncie parceli ulokowana była ryglowa leśniczówka, studnia i niewielki piec chlebowy z wędzarnią. Pośrodku podwórza znajdował się mały – również ryglowy – chlew, a w głębi podwórza ulokowany był wielofunkcyjny budynek gospodarczy i ustęp. W 1927 roku rozbudowano i zmieniono organizację wnętrza budynku gospodarczego oraz zlikwidowano chlewik.

¹¹ Opis na podstawie analizy historycznej dokumentacji technicznej dostępnej w Nadleśnictwie Sławno.

W latach 30. XX wieku, w wyniku pożaru, zniszczeniu uległa leśniczówka oraz budynek gospodarczy.

Istniejącą obecnie leśniczówkę z przyległym budynkiem gospodarczym wzniesiono w 1935 roku (co potwierdza datownik w szczycie), na miejscu wcześniejszego budynku gospodarczego. Obiekt zbudowano zgodnie z projektem budowlanym domu mieszkalnego dla robotników leśnych opracowanym przez Królewski Urząd Budowlany. Z przyczyn losowych zaadaptowano go na potrzeby leśniczówki. Wówczas także wzniesiono nową stodołę, przebudowano piec chlebowy, a w ogrodzie ustawiono drewnianą altanę.

Po 1945 roku budynek nadal pełnił funkcje mieszkalno-gospodarcze (leśniczówka) w ramach Nadleśnictwa Stary Kraków, a następnie w strukturze administracyjnej Nadleśnictwa Sławno. W latach 70. XX wieku spaliła się drewniana stodoła, a w latach 80. w leśniczówce przeprowadzono remont kapitalny.

Zagroda leśnictwa (nr 3) ulokowana jest w zachodniej części osady Pątnowo po południowej stronie drogi. Działka siedliskowa jest wyraźnie oddalona od drogi, przestronna, czworoboczna, z ogrodem na froncie. Leśniczówka posadowiona jest w głębi podwórza. Dawny piec chlebowy przy bramie wjazdowej został przebudowany na magazyn paliw. Po zachodniej stronie wjazdu na podwórze znajduje się studnia oraz fundamenty po pierwotnej leśniczówce z tzw. zieloną bramą, którą tworzą dwie lipy.

Ściany leśniczówki mają zróżnicowaną konstrukcję. Część mieszkalna jest ryglowa z ceglanym wypełnieniem (fragmenty ścian są odeskowane), a część gospodarcza murowana z cegły ceramicznej i analogicznie do mieszkalnej odeskowana. W mieszkaniu występują stropy drewniane, z deskowym pułapem i wyprawione na gładko, a w części gospodarczej – belkowe nagie. Więźba dachowa jest drewniana o konstrukcji krokwiowo-jętkowej, z płatwiami pośrednimi i podwójnymi podporami stolcowymi. Pokrycie wszystkich połaci dachowych stanowi ceramiczna dachówka karpiówka ułożona „w koronkę”. W mieszkaniu i kancelarii występują podłogi deskowe, a w pomieszczeniach gospodarczych dominują posadzki ceglane. Schody wewnętrzne są drewniane, policzkowe, zabiegowe, zaopatrzone w szczeblinowo-płycinową balustradę. W budynku zachowały się liczne elementy pierwotnej stolarki okiennej i drzwiowej – w tym 4-skrzydłowe okna skrzynkowe i krosnowe oraz 2-skrzydłowe, płycinowe drzwi wewnętrzne między pokojami.

Obiekt składa się z dwóch przyległych do siebie i funkcjonalnie zróżnicowanych budynków, z wewnętrzną komunikacją. Część mieszkalna (leśniczówka) założona została na planie prostokąta o wymiarach 1090 x 990 cm z gankiem pośrodku ściany północnej. Wnętrze zachowało pierwotny układ dwutraktowy z mieszkaniem i kancelarią. Część gospodarcza

wzniesiona została na planie wydłużonego prostokąta o wymiarach 1430 x 820 cm z wejściami we wszystkich ścianach. Wnętrze tego budynku podzielone jest na kilka funkcjonalnie zróżnicowanych pomieszczeń. W części wschodniej znajduje się zaplecze mieszkania (łazienka, skrytka), pośrodku ulokowane są pomieszczenia magazynowe, a w części wschodniej typowe pomieszczenie (boksy) inwentarskie – obora, stajnia, chlew.

W sensie formalnym jest to budynek dwubryłowy nakryty odrębnymi dachami dwuspadowymi, parterowy, z piwnicą pod mieszkaniem oraz użytkowymi poddaszami o charakterze mieszkalnym i skladowym. Wszystkie elewacje zachowały pierwotną kompozycję z rytmicznymi podziałami osiowymi w obrębie obu części budynku oraz jednorodny wystrój, zaakcentowany deskowym szalunkiem ścian.

3.6. Radosław (*F. Coccejendorf*) – zagroda leśnictwa (1868 – 1938 rok)

Wieś Radosław wzmiankowana była już w 1354 roku, kiedy to została sprzedana miastu Sławno przez rodzinę Swenzonen (Dubberke 1989: 866). Przynajmniej w następstwie kolejnych wojen podzieliła los wielu innych wsi tzw. opuszczonych lub zaginionych. W 1759 roku w okresie kolonizacji fryderycjańskiej założono w tym miejscu nową osadę (ulicówkę) i osadzono 12 rodzin kolonistów z Palatynatu. Wieś stanowiła własność Sławna, a nazwa pochodziła od nazwiska pruskiego ministra Samuela von Coceji. W Radosławiu działały domowe warsztaty tkackie, szkoła, wiatrak i piekarnia. Oprócz ziemi do każdego gospodarstwa należała działka leśna. Wieś otoczona była lasami i w okresie międzywojennym polowania i zbiór runa leśnego stanowiły dodatkowe zajęcie mieszkańców.

Leśniczówka odnotowana została na mapie sztabowej z końca XIX wieku i była to 3-budynkowa zagroda z niewielkim domem na froncie podwórza. W latach 30. XX wieku leśniczówka Radosław była jednym z sześciu rewirów leśnych Nadleśnictwa (Urzędu Leśnego) w Starym Krakowie. Leśniczym był Richard Schmidt.

Zagroda leśnictwa zlokalizowana jest około 1,5 km od zwartej zabudowy wsi Radosław, po wschodniej stronie drogi do Wilkowic. Podwórze zabudowane jest w kształcie podkowy otwartej od północy. Na froncie parceli – kalenicą do drogi – posadowiono ryglową leśniczówkę. W południowej części podwórza ulokowano szkieletową stodołę, a w części wschodniej murowany budynek inwentarski z kuchnią letnią. Pośrodku podwórza, między leśniczówką a stodołą, rosną dwie okazałe lipy, które pierwotnie stanowiły tzw. zieloną bramę dla wcześniejszego budynku leśniczówki.

Najstarszym elementem w zagrodzie jest szkieletowa stodoła wzniesiona w 1868 roku, o czym świadczą inskrypcja na sąsiedzniczy, a także ręczna obróbka materiału drewnianego.

Z końca XIX wieku pochodzi murowany budynek inwentarski, który przebudowano w latach 30. XX wieku. Najmłodszym komponentem zabudowy jest ryglowa leśniczówka, wybudowana w 1938 roku (inskrypeja w szczycie) o regularnej konstrukcji szkieletu i mechanicznej obróbce drewnianego budulca. Należy przypuszczać, że w owym czasie przeprowadzono remont stodoły (m.in. wymieniono więźbę dachową) i budynku inwentarskiego.

Po 1945 roku zagroda leśnictwa wchodziła w skład Nadleśnictwa Stary Kraków, a później znajdowała się w strukturze Nadleśnictwa Sławno. Zagroda stanowi przykład całościowego zachowanego zespołu dawnego leśnictwa, a budynki – po bieżących remontach – pełnią pierwotną funkcję.

Leśniczówka jest budynkiem parterowym w całości podpiwniczonym, wzniesionym w tradycyjnej technice ryglowej, nakrytym wysokim dachem dwuspadowym z użytkowym (mieszkalnym) poddaszem, o pierwotnej formie i kompozycji architektonicznej, z zachowaną stolarką, tarasami oraz pierwotnym rozplanowaniem i wystrojem wnętrza. Obiekt nawiązuje do wzorów modernistycznego budownictwa mieszkaniowego o rozplanowaniu zbliżonym do podmiejskiej willi.

Ściany wzniesione są w konstrukcji ryglowej z ceglanym wypełnieniem oraz tynkowanymi i bielonymi fachami. Całość osadzona jest na kamiennie-ceglanych fundamentach. Drewniany szkielet tworzy regularną kratownicę wykonaną z rytmicznie rozmieszczonych słupów, osadzonych dołem w podwalinie, górą spiętych oczepami i połączonych dwoma poziomami rygli. Kwatery przynaróżne wzmocniono długimi (ukośnymi) zastrzałami. Stropy są drewniane z deskowym pułapem, tynkowane na gładko i bielone. W piwnicy zastosowano strop ceramiczny typu Kleina. Więźba dachowa jest drewniana o konstrukcji krokwiowo-jętkowej, z płatwiami pośrednimi i podporami stolcowymi. Pokrycie połaci dachowych stanowi ceramiczna dachówka karpiówka ułożona w „koronkę”. W pokojach i kancelarii występują podłogi deskowe. Na poddasze prowadzą schody dwubiegowe (łamane), drewniane, policzkowe, zaopatrzone w szczeblińską balustradę. Stolarka okienna jest oryginalna – dominują okna skrzynkowe, 2-skrzydłowe, dzielone słupkiem, z drobnym podziałem szczeblińskim. Drzwi frontowe są 1-skrzydłowe, płycinowo-klepkowe, z naświetlem, a drzwi na taras 2-skrzydłowe (łamane), ramowo-płycinowe, z wysokimi naświetlami.

Budynek założony został na planie prostokąta o wymiarach 1560 x 950 cm, bez wyraźnie wyodrębnionego frontu. Pośrodku ściany wschodniej znajduje się płytki podcień z tarasem i wejściem. Rozplanowanie wnętrza nie wykazuje cech wtórnych, nawiązuje do

rozwiązań w podmiejskich willach opartych na funkcjonalnym układzie pomieszczeń, tj. z wyraźnym podziałem na część mieszkalną, reprezentacyjną i urzędową. Jest to układ 2-traktowy (przy szczycie południowym trzytraktowy) z wewnętrznym korytarzem oraz trzema wejściami do budynku. Obiekt jest w całości podpiwniczony, a poddasze pełni funkcje mieszkalne. Wszystkie elewacje zachowały pierwotną kompozycję i wystrój oparty na regularnej szachownicy ścian ryglowych i rytmicznych podziałach osiowych. Wyjątkiem jest ściana południowa, która została „docieplona” i otynkowana.

Jednoklepkowa, dwuszęskowa stodoła wzniesiona została w konstrukcji ryglowej (wtórnie odeskowana) i rozplanowana na rzucie prostokąta o wymiarach 1700 x 750 cm. Nakryta została dachem 2-spadowym z wtórnym pokryciem i wrotami.

Wielofunkcyjny budynek inwentarski (pierwotnie była tu obora, chlew i stajnia) z aneksem mieszczącym kuchnię letnią założony został na planie prostokąta o wymiarach 1750 x 920 cm (**Ryc. 22**). Jest to budynek murowany, niepodpiwniczony, nakryty wysokim dachem 2-spadowym (z wystawką) oraz obszernym poddaszem składowym. Forma architektoniczna jest typowa dla obiektów gospodarczych z lat 30. XX wieku.

4. Budynki robotników leśnych

4.1. Stary Kraków (*Alt Krakow*) – budynek mieszkalno-gospodarczy (1928 rok)

Budynek mieszkalno-gospodarczy robotników leśnych (nr 18) zlokalizowany jest po północnej stronie wsi Stary Kraków, w granicach wybudowania związanego z nadleśnictwem. Działka siedliskowa rozplanowana jest po wschodniej stronie drogi do Jarosławca, przesłonięta szpalerem drzew liściastych, z dwoma wjazdami na podwórze.

Budynek wzniesiony został¹² w latach 1927–1928 (datownik umieszczony w szczycie wschodnim) według projektu opracowanego w kwietniu 1926 roku przez Pruski Urząd Budowlany i zatwierdzonego przez radcę budowlanego Lutta. W pierwotnym projekcie zakładano budowę domu mieszkalno-gospodarczego (tzw. dwojaka z przybudówką) dla robotników leśnych Nadleśnictwa Stary Kraków, przy czym jedna część zagrody była przeznaczona dla woźnicy (wozaka leśnego lub stangreta), zaś druga dla inwalidy wojennego – być może związanego z tym Nadleśnictwem. Dla obu zagród wytyczono ogrody, a w części należącej do woźnicy również pole uprawne. W grudniu 1928 roku po wybudowaniu obiektu, zaprojektowano również wodociąg i inne przyłącza.

¹² Opis na podstawie analizy historycznej dokumentacji technicznej dostępnej w Nadleśnictwie Sławno.

Budynek charakteryzował się funkcjonalnym i nowoczesnym rozplanowaniem wnętrza, z lustrzanym układem pomieszczeń w obu częściach oraz wieloelementowym programem użytkowym. Część mieszkalna była podpiwniczona, z dwoma pokojami na parterze, kuchnią, sienią, korytarzem i klatką schodową. Na poddaszu znajdowały się również dwa pokoiki. Część inwentarska podzielona była na kilka segmentów: kuchnia gospodarcza z piecem chlebowym, ubikacja, boksy dla zwierząt, drewnutnia.

Po 1945 roku budynek nadal pełnił funkcje mieszkalno-gospodarcze (mieszkania służbowe pracowników leśnych, w tym zastępcy Nadleśniczego) w ramach Nadleśnictwa Stary Kraków. Po 1976 roku obiekt włączono w strukturę administracji leśnej Nadleśnictwa Sławno. W 2000 roku budynek (w ramach zagrody) został sprzedany dotychczasowym użytkownikom.

W sensie architektonicznym jest to budynek murowany i tynkowany, parterowy, o rozczłonkowanej bryle, nakryty dachami 2-spadowymi (z użytkowym poddaszem), częściowo podpiwniczony, o pierwotnej kompozycji architektonicznej opartej na symetrii podziałów osiowych, ale pozbawiony elementów dekoracyjnych.

4.2. Pątnowo (*F. Wolfshagen*) – budynki mieszkalne (dwojaki) (lata 30. XX wieku)

Budynki mieszkalne robotników leśnych w Pątnowie tworzą dwuzagrodowe wybudowanie rozplanowane wzdłuż drogi polnej po wschodniej stronie wyżej opisanej leśniczówki. Budynki wzniesiono w latach 30. XX wieku w oparciu o projekty techniczne opracowane przez Królewski Urząd Budowlany. Analogiczny projekt został zaadaptowany na potrzeby odbudowy spalonej leśniczówki. Lokalizację zabudowy wyznaczono po przebudowie drogi ze Sławna do Darłowa.

Zagrody składają się z dwurodzinnych budynków mieszkalnych oraz niewielkich budynków gospodarczych. Są to budynki murowane z cegły ceramicznej, nietynkowane, z drewnianymi i oszalowanymi ściankami kolankowymi oraz szczytami, nakryte spłaszczonymi dachami 2-spadowymi. Wejścia do domów umieszczone są w ścianach szczytowych. Elewacje o powtarzalnej kompozycji są 2-osiowe, rytmiczne, bez detalu architektonicznego. Pierwotnie okna posiadały deskowe okiennice.

4.3. Grzybno (*Stadt Försterei*) – budynek mieszkalny (wielorodzinny) (lata 10. XX wieku)

Grzybno to XIX-wieczna leśniczówka związana z nadleśnictwem Sławno. W 1939 roku odnotowano dwa domy robotników leśnych (z ośmioma mieszkaniami), które położone były przy drodze do Sławna. Obecnie zachował się jeden, czterorodzinny budynek

mieszkalny z przyległym budynkiem gospodarczym. Są to budynki murowane z cegły ceramicznej, nietynkowane, nakryte płaskimi dachami 2-spadowymi. Obiekty prawdopodobnie wzniesiono w latach 20. XX wieku.

5. Dom myśliwski

5.1 Głuche (*Jagdhaus – Freetz*) – dom myśliwski, obecnie leśniczówka (4. ćwierć XIX w.)

Z materiałów historycznych wynika, że na początku XX wieku Otto Nitzschke, właściciel fabryki wozów ze Słupska, dzierżawiący prawa myśliwskie w rewirze leśnym Wrzeźnica, wybudował na skraju lasu (po północnej stronie wsi) domek myśliwski (Grundau 1989: 893–894). Następnie nabył go Reinhold Drafeh (właściciel miejscowej gospody), który użytkował ten budynek na cele mieszkalne. Po 1945 roku obiekt został przejęty przez Lasy Państwowe. Obecnie znajduje się w administracji Nadleśnictwa Sławno, leśnictwo Wrzeźnica.

Historyczną zabudowę leśnictwa stanowią dwa budynki z pierwszej ćwierci XX wieku, otoczone od północy niewielkim parkiem leśnym. Budynek mieszkalny (leśniczówka) wzniesiony został w konstrukcji szkieletowej (ryglowej) ze współcześnie odeskowanymi ścianami, nakryty wysokim dachem dwuspadowym, dymnikowym, z szczytowymi dymnikami. Obiekt o zmodernizowanym wystroju elewacji.

Budynek gospodarczy jest murowano-drewniany, wielofunkcyjny, z poddaszem składowym, nakryty dachem 2-spadowym.

6. Podsumowanie

Historyczne budynki administracji leśnej na terenie gminy Sławno charakteryzują się różnorodnością chronologiczną, typologiczną i materiałową. Wszystkie budynki odznaczają się solidnym warsztatem budowlanym. Najstarsze obiekty mają metrykę XIX-wieczną i nawiązują formą i bryłą do wiejskich chałup. Wiele zagród leśnictwa zachowało pełny program użytkowy, z budynkami inwentarskimi i stodołno-magazynowymi. Budynki nadleśnictw wyróżniają się okazałymi formami architektonicznymi z elementami historycznego wystroju i wyposażenia. XX-wieczne leśniczówki i inne obiekty administracji leśnej były wznoszone w oparciu o typowe projekty budowlane ze znacznym udziałem drewna, np. w konstrukcjach szkieletowych, z szalowanymi ścianami. Na szczególną uwagę zasługują dwie ryglowe leśniczówki: w Ugaciach (początek XIX wieku) i Radosławiu (1938 rok), tj. najstarsza i najmłodsza, które cechują się wysokimi wartościami zabytkowymi, jak

również stanowią swoiste podsumowanie niniejszej typologii – od chałupy do budynku o cechach wili podmiejskiej.

Zabudowa związana z administracją leśną stanowi wyróżnik w krajobrazie kulturowym Ziemi Sławieńskiej. W większości obiekty pełnią pierwotne funkcje, a także są na bieżąco remontowane, przy ogólnym poszanowaniu historycznej formy architektonicznej. Niewątpliwe wartości historyczne i zabytkowe tych obiektów mogą stanowić dodatkowy walor na turystycznej mapie gminy Sławno oraz wzór dla innych użytkowników historycznych (w tym ryglowych) budynków.

Słowniczek

Nadleśnictwo – podstawowa jednostka gospodarcza i organizacyjna w strukturze Lasów Państwowych. Zadaniem nadleśnictwa jest prowadzenie gospodarstwa leśnego w zakresie hodowli, ochrony, ścinki i wyróbki drewna, pozyskiwania użytków ubocznych, wywozu drewna i innych płodów leśnych, melioracji gruntów leśnych i nieleśnych, budowy dróg leśnych i budowli związanych z gospodarstwem leśnym. Na czele nadleśnictwa stoi nadleśniczy.

Leśnictwo – jednostka organizacyjna w strukturze nadleśnictwa (pierwotnie rewir leśny), z podziałem na oddziały leśne. Powierzchnia leśnictwa może wynosić od około 400 do 3000 ha. Na czele leśnictwa stoi leśniczy, powołany do wykonywania na powierzonym mu terenie czynności techniczno-gospodarczych, ochronnych i administracyjno-rachunkowych.

Leśniczówka – dom (mieszkanie) leśniczego z pomieszczeniem biurowym.

Podleśniczy – pracownik Służby Leśnej w Lasach Państwowych, podległy bezpośrednio leśniczemu.

Gajowy – zanikające stanowisko w strukturze administracyjnej nadleśnictwa; pracownik terenowy zajmujący się głównie ochroną przed szkodnictwem leśnym i wykonywaniem zadań zleconych przez leśniczego.

Gajówka – budynek mieszkalny bądź osada składająca się z budynków mieszkalnych i gospodarczych użytkowanych przez gajowego.

Tabela 1. Wykaz leśniczówek i podleśniczówek w Nadleśnictwie Sławno (stan na 31.10.2007 roku)

Lp.	Adres leśny			Adres administracyjny		Typ obiektu
	Nazwa leśnictwa	Oddział	Pododdz.	Kod - Miejscowość	Miejscowość nr domu	
1	Leśnica	76	k	76-150 Darłowo	Nowy Kraków 1	leśniczówka
2	Malechowo	116	h	76-150 Darłowo	Gorzycza 2	leśniczówka
3	Słowino	136	b	76-150 Darłowo	Gorzycza 3	leśniczówka
4	Malechowo	131	f	76-150 Darłowo	Czarnolas 1	podleśniczówka
5	Jarosławiec	79	g	76-113 Postomino	Wszędzień 1a	leśniczówka
6	Wrześnica	361	j	76-122 Wrześnica	Wrześnica 94	leśniczówka
7	Radosław	218	d	76-100 Sławno	Radosław 1	leśniczówka
8	Krakowiany	202	c	76-100 Sławno	Przemysławiec 5	leśniczówka
9	Emilianowo	187	h	76-150 Darłowo	Borzyszkowo 3	leśniczówka
10	Radosław	385	d	76-100 Sławno	Radosław 28	podleśniczówka
11	Chudaczewko	118	p	76-105 Karsino	Chudaczewko 17	leśniczówka
12	Noskowo	21	h	76-256 Sycewice	Bzowo 36	leśniczówka
13	Lisowo	89	n	77-231 Korzybie	Korzybie 1	leśniczówka
14	Gwiazdówko	121	l	76-100 Sławno	Gwiazdówko 7	leśniczówka
15	Łętowo	185	z	76-124 Żukowo	Łętowo 10	leśniczówka
16	Janiewice	327	j	76-124 Żukowo	Chomic 3	leśniczówka
17	Żukowo	139	l	76-124 Żukowo	Gwiazdówko 5	leśniczówka
18	Lisowo	34	d	76-123 Tychowo	Tychowo 30	podleśniczówka

Bibliografia

Barran F. 1989. Städte – Atlas Pommern, Rautenberg.

Borchmann G. 1989. Alt Krakow, mit Forstgutsbezirk Alt Krakow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 806–811.

Dubberke R. 1989. Coccejendorf, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 864–867.

Görlitz W. 1989. Kusserow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 980–987.

Grundau G. 1989. Freez, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 893–895.

Helmgik H.-J. 1938. *Aus dem Schaffen der altpreußischen Landbaumeister in Pommern*. Zur Ausstellung im Pommerschen Landesmuseum Stettin 18. September 1938 bis 30. Oktober 1938, Stettin: Pommerschen Landesmuseum Stettin.

Köpke E. 1989. Suckow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1219–1226.

Krause E. 1989. Jannewitz, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 927–931.

Michaelis E.H. 1986. Die Forstwirtschaft im Kreis Schlawe, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. I, (red.) M. Vollack. Husum: Der Kreis als Ganzes von Manfred Vollack, 119–125.

Mielke E. 1989. Alt Järshagen, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 803–806.

Vollack M. (red.) 1986. *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. I, Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack.

Vollack M. (red.) 1989. *Der Kreis Schlawe. Ein Pommersches Heimatbuch*, Bd. II, Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack.

Walasek L., Witek M. 2003. *Studium krajobrazu kulturowego gminy Sławno*, Szczecin [maszynopis].